

Παράγοντες που επηρεάζουν την διαμόρφωση της ένδυσης.

Κυριάκος Τριπολιτσιώτης
Σχεδιαστής μόδας- Ενδυματολόγος
MSc E-Commerce Kingston University UK
Υποψήφιος Διδάκτορας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Abstract

In the present article an effort is made to localize and analyze the factors that affect and determine the modulation of the clothing in the modern societies. Initially, it is approached as a man's basic need in order to protect himself from the climatologic reverses of his environment. In continuation, as a product of applied decorative art: the fashion, is designed with aesthetic perspective and also with effectiveness. In conclusion it functions as the mirror of the society reflecting its modulation and evolution on the cultural trend of a specific time period.

Περίληψη:

Στο παρόν άρθρο καταβάλλεται προσπάθεια να εντοπιστούν και να αναλυθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν και διαμορφώνουν την μορφοποίηση του ενδύματος στις σύγχρονες κοινωνίες. Αρχικά, προσεγγίζεται ως η βασική ανάγκη του ανθρώπου, ώστε να προστατευτεί από τις κλιματολογικές συνθήκες του περιβάλλοντος. Στη συνέχεια, προσεγγίζεται ως ένα προϊόν των εφαρμοσμένων διακοσμητικών τεχνών: η μόδα, σχεδιάζεται με αισθητική προοπτική και επίσης με αποτελεσματικότητα. Συμπερασματικά, λειτουργεί ως το κάτοπτρο της κοινωνίας, αντανakλώντας την διαμόρφωση και εξέλιξη της πολιτισμικής τάσης σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Λέξεις κλειδιά:

Ένδυμα, μόδα, κουλτούρες μόδας, στυλ

Εισαγωγή

Η ένδυση έχει άμεση σχέση με την ιστορία, είναι τμήμα της ιστορίας του ανθρώπου και συνδέεται άρρηκτα με την φυσιολογία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία και την αισθητική.

Μέσα από την παρατήρηση εντοπίζονται και συμπεραίνονται οι σκοποί που εξυπηρέτησε η ένδυση σε διάφορες περιόδους και σε διαφορετικές κουλτούρες.

Η ανάλυση της εξέλιξης της ένδυσης και της φυσιογνωμίας του ενδύματος επικεντρώνεται στον εντοπισμό των τάσεων που επηρεάζουν τον σχεδιασμό της.

1. Ιστορικό υπόβαθρο

Οι κλιματολογικές αντιξοότητες στην αρχή και το ξύπνημα της αιδούς αργότερα είναι οι αιτίες της εμφάνισης του ενδύματος. Πολύ νωρίς η αισθητική άποψη πρέπει να παραβλήθηκε στην ανάγκη για ένδυση και έτσι η λειτουργικότητα και η αισθητική του ενδύματος θα πρέπει να υπαγόρευαν την μορφή του.

Το ένδυμα είναι τμήμα της ιστορίας του ανθρώπου και έχει σχέση με την φυσιολογία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, και την αισθητική. Αποτελεί επίσης αντικείμενο μελέτης της ενδυματολογίας.

Στη Ρωσία εντοπίζεται η πρώτη μαρτυρία ενδύματος και υπολογίζεται ότι είναι 25.000 ετών. Βόρεια της Μόσχας ανακαλύφθηκαν τάφοι όπου οι σκελετοί είναι σκεπασμένοι με χιλιάδες χάντρες και ελεφαντόδοντα σχηματίζοντας μοτίβο που φανέρωνε ότι το σώμα ήταν ντυμένο με ενδύματα που είχαν σκέλη και μανίκια. Οι χάντρες ήταν κεντημένες πάνω στα ενδύματα που πιθανά ήταν από δέρματα ζώων. Τα δέρματα αποσυντέθηκαν αλλά οι χάντρες παρέμειναν στο χώμα διαγράφοντας έτσι το ένδυμα.

Σε σπήλαια της Γαλλίας ανακαλύφθηκαν κοκάλινες βελόνες της ίδιας εποχής. Τα ενδύματα πιθανώς να γίνονταν από δέρματα ζώων ή νήματα που κάτω από κανονικές συνθήκες αποσυντίθενται.

Ο άνθρωπος στα εύκρατα τροπικά και ημιτροπικά κλίματα ήταν από την αρχή περισσότερο στολισμένος παρά ντυμένος και κάλυπτε με κοσμήματα τα γυμνά μέρη του σώματός του και το πρόσωπό του με μακιγιάζ (Αιγύπτιοι κ.α.) εν αντιθέσει με τον κάτοικο των ψυχρών περιοχών που αντί για το σώμα του προσπάθησε να στολίσει τα βαριά ενδύματα του (Γαλάτες κ.α.).

1.1 Ένδυμα και δυτικός πολιτισμός

Οι επιστήμονες πιστεύουν ότι οι πρώτοι άνθρωποι εξελίχθηκαν στη Βορειοανατολική Αφρική και ότι ο Δυτικός πολιτισμός ξεκίνησε από τη Μεσοποταμία πριν 5.000 με 6.000 χρόνια. Η ενδυμασία του, έχει να παρουσιάσει μία μεγάλη ποικιλία σχημάτων, υλικών και λεπτομερειών.

Πολύ λίγα ενδύματα προ του 18^{ου} αιώνα έχουν σωθεί. Πληροφορίες αντλούμε μόνο από την εικόνα της ανθρώπινης φιγούρας όπως παραστάθηκε από τους καλλιτέχνες της κάθε εποχής πάνω σε βάζα, σε τοιχογραφίες, σε ψηφιδωτά, σε κεντήματα ή χαλιά, σε αγάλματα ή ανάγλυφα και ζωγραφικούς πίνακες.

Δεν είναι δυνατόν να μάθουμε πως και πότε οι άνθρωποι άρχισαν να αναπτύσσουν την ένδυση, τα παρελκόμενα και άλλα μέσα για να αλλάξουν την εμφάνισή τους.

1.2. Σκοποί της ένδυσης

Μέσα από παρατήρηση μπορούμε να εντοπίσουμε και να συμπεράνουμε τους σκοπούς που εξυπηρέτησε η ένδυση σε διάφορες περιόδους και σε διαφορετικές κουλτούρες.

Κάποιοι σκοποί είναι καθαρά πρακτικοί (προστασία), ενώ κάποιοι άλλοι συμβολικοί.

Η ένδυση προστατεύει από τον ήλιο, το κρύο, τη βροχή τον άνεμο, τα έντομα και από άλλους κινδύνους του περιβάλλοντος.

Τα ενδύματα και τα αξεσουάρ μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να μεταφέρουν αντικείμενα. Π.χ. οι στρατιωτικές ενδυμασίες και τα αξεσουάρ όπως οι ζώνες σχεδιάστηκαν για να μεταφέρουν όπλα και άλλα βασικά αντικείμενα στο πεδίο της μάχης. Πολλές κοινωνίες χρησιμοποιούσαν διάφορα είδη εξοπλισμού ή ιμάντες για να μεταφέρουν τα βρέφη. Οι τσέπες και τα πορτοφόλια, συμπληρώνουν τα σύγχρονα ενδύματα.

Ο ανθρωπολόγος Franz Boaz υποστηρίζει ότι «η επιθυμία καλλιτεχνικής έκφρασης είναι παγκόσμια».

Τα κοσμήματα επινοήθηκαν πολύ νωρίς. Ο λόγος δεν είναι μόνο η αγάπη για την ομορφιά, αλλά πολλές φορές μια πολύτιμη χάντρα ή πετράδι είναι ένα φυλαχτό με θρησκευτική σημασία ή μαγικές δυνάμεις.

Πολλοί λαοί αισθάνονται μια έντονη και μυστηριώδη σχέση με κάποια πουλιά ή ζώα. Οι τοιχογραφίες σε ευρωπαϊκά σπήλαια μας πληροφορούν ότι αυτό συνέβαινε σε πολλούς προϊστορικούς λαούς. Η ποδιά του χορού και η κουβέρτα των Ινδιάνων (Chilkat), *ως κομμάτια ενδύματος* βασισμένα σε χαρακτηριστικά μοτίβα ζώων, δραματοποιούσαν και δημοσιοποιούσαν το έμβλημα της οικογένειας. Ο Ρωμαϊκός στρατός είχε σύμβολό του τον αετό, ενώ σήμερα οι ΗΠΑ έχουν έμβλημά τους τον λευκοκέφαλο αετό.

Η ανάγκη του ανθρώπου να αναγνωρίζεται ή μοναδικότητά του καθώς επίσης ότι είναι μέλος μιας ή περισσότερων συγκεκριμένων ομάδων, είναι μια από τις κυριότερες λειτουργίες του ενδύματος των λαών σε κάθε τόπο και εποχή.

Τα ενδύματα, τα κοσμήματα, η κόμμωση, το μακιγιάζ και ο ακρωτηριασμός του σώματος χρησιμοποιούνται για να δείξουν την επιτυχία σε διάφορες προσπάθειες, όπως είναι το κυνήγι και οι εχθροπραξίες, η ενηλικίωση, η οικογενειακή κατάσταση, ο πλούτος ή η υψηλή κοινωνική ή πολιτική θέση.

Η ενδυμασία μπορεί να μεγαλώνει ή να επεκτείνει το σώμα ή ακόμα και να παραμορφώνει το σχήμα του. Ο ήχος των υφασμάτων που κυματίζουν πάνω στο σώμα, μπορεί να αφυπνίσει το πνεύμα, να αυξήσει την αυτοπεποίθηση του ατόμου και να εντυπωσιάσει τους παθητικούς θεατές.

Το να κρύβουμε ή να εμφανίζουμε κάποια μέρη του σώματός μας, για να προσεγγίσουμε άτομα του άλλου φύλου, είναι κίνητρα για ανάλογα ενδύματα και αξεσουάρ. Είναι πολύ δύσκολο να διακρίνουμε ένα σαφές πρότυπο ενδυμάτων που χρησιμοποιούνται για αυτούς τους σκοπούς. Αυτό που μας

μπερδεύει είναι το γεγονός ότι η σεξουαλική έλξη επιτυγχάνεται άλλοτε με αποκάλυψη μερών του σώματος και άλλοτε με επικάλυψή τους.

Ένα σύγχρονο άτομο ντρέπεται να το δουν να φορά μόνο τα εσώρουχά του, και δεν ντρέπεται όταν κυκλοφορεί με αποκαλυπτικό μαγιό στη θάλασσα.

Κατά καιρούς σε διαφορετικές κουλτούρες καλύπτονται ή αποκαλύπτονται διάφορα μέρη του σώματος. Αυτό που μπορεί να θεωρείται σεξουαλικό σε μία περίοδο ενδέχεται να θεωρείται εντελώς άχαρο σε μια άλλη. Η ανδρική και γυναικεία ενδυμασία ενδέχεται να διαφέρει πλήρως από την μια εποχή στην άλλη και από τοποθεσία σε τοποθεσία.

1.3 Τα είδη της ένδυσης.

Οι Ευρωπαίοι την εποχή των παγετώνων κατοικούσαν σε σπηλιές. Σχεδίαζαν ρεαλιστικά, αλλά βρέθηκαν ελάχιστες αναπαραστάσεις με στοιχεία ένδυσης ανθρώπων γιατί στα σχέδια τους αποτυπώνονται κυρίως μορφές ζώων. Από την ταφή κυρίως, συμπεραίνουμε ότι οι άνθρωποι την εποχή αυτή φορούσαν ενδύματα.

Η ανατομία του ανθρώπινου σώματος και ο τρόπος που κινούνται οι αρθρώσεις και οι μύες επέτρεψαν την ανάπτυξη των βασικών ειδών (κατηγοριών) ένδυσης.

Σύμφωνα με τον ιστορικό ενδυματολογίας Francois Boucher, όλα τα ενδύματα μπορούν να ταξινομηθούν σε πέντε βασικές κατηγορίες. Οι δύο από αυτές δημιουργήθηκαν από επίπεδα δισδιάστατα τεμάχια υφάσματος που τοποθετούνταν πάνω στο σώμα. Οι υπόλοιπες τρεις κατηγορίες περιλάμβαναν ενδύματα που ήταν σωληνοειδή ή τρισδιάστατα και διατηρούσαν το σχήμα τους όταν ήταν αφόρετα.

1. Επίπεδο τεμάχιο από δέρμα, γούνα ή ύφασμα χωρίς τρύπες ή σχισίματα που σκεπάζει ή τυλίγεται στο σώμα. Μπορεί να ήταν καρφισωμένο ή δεμένο με κόμπους ή ζώνη. Δεν ήταν όμως ραμμένο. Παράδειγμα το ελληνικό ιμάτιο, η τήβεννος των Ρωμαίων, το Ινδικό σάρι.

2. Επίπεδο τεμάχιο από δέρμα, γούνα ή ύφασμα με τρύπα ή σχίσιμο για να περνάει από το κεφάλι. Τυλίγονταν γύρω από τους ώμους. Παραδείγματα: Το πόντσο που φορούσαν λαοί της κεντρικής και νότιας Αμερικής, ο χιτώνας των Ρωμαίων, ένα είδος κάπας που αργότερα υιοθέτησε ο Ρωμαιοκαθολικός κλήρος με ή χωρίς μανίκια σαν άμφιο.

3. Σωληνοειδές ένδυμα κλειστό στα πλάγια με ή χωρίς μανίκια. Φοριέται από το κεφάλι. Μοιάζει με φανελάκι, πουλόβερ ή ένα μακρύ χιτώνιο. Παράδειγμα η Δαλματική.

4. Σωληνοειδές ένδυμα κλειστό στις πλευρές με ή χωρίς μανίκια που ανοίγει συνήθως από μπροστά μέχρι κάτω. Παράδειγμα τα παραδοσιακά γιαπωνέζικα κιμονό.

5. Διακλαδούμενο (δύο σκελών) ένδυμα, ένα είδος βράκας ή πανταλονιού. Έπρεπε να κοπεί και να ραφτεί. Παράδειγμα τα πανταλόνια που βλέπουμε στα περσικά ανάγλυφα γλυπτά και ή ρωμαϊκή φεμινάλια.

2. Το ένδυμα ως προϊόν εφαρμοσμένων τεχνών

Εξ' ορισμού *Εφαρμοσμένες Τέχνες* είναι κατ' αρχήν εκείνες που παράγουν αντικείμενα, που έχουν άμεση λειτουργική (πρακτική) εφαρμογή στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου. Η ένδυση ή κεραμική, η επιπλοποιία, η υφαντουργία, και πολλές άλλες ανήκουν σε αυτές, αφού το ύφασμα, το κεραμικό, το έπιπλο, το ένδυμα ή το χαλί εξυπηρετούν καθημερινές ανάγκες του ανθρώπου.

Οι Διακοσμητικές Τέχνες είναι εκείνες που ανεβάζουν την ποιότητα ζωής του ανθρώπου, ικανοποιώντας μια από τις ουσσιωδέστερες και πανάρχαιες ροπές του: *την αισθητική* (η τοιχογραφία, το ψηφιδωτό, η σκηνογραφία, η χρυσοχοεία, η τυπογραφία - με την έννοια των Γραφικών Τεχνών) και άλλες.

Έτσι, όταν τα προϊόντα των Εφαρμοσμένων Τεχνών, εκτός από τη λειτουργικότητά τους, εκφράζουν και μία αισθητική αναζήτηση στη φόρμα, στο χρώμα, και στη διακόσμηση, αποτελούν προϊόντα «*Εφαρμοσμένων Διακοσμητικών Τεχνών*» και μπορούν, κάτω από τα χέρια ενός δημιουργικού καλλιτέχνη, να αγγίξουν τη σφαίρα της Τέχνης. Όπως π.χ. τα ενδύματα της Madeleine Vionnet, τα κεραμικά του Picasso, τα υφάσματα του Dufy και οι tapisseries του Lurcat.

Η λειτουργικότητα των αντικειμένων των εφαρμοσμένων–διακοσμητικών τεχνών είναι η αιτία ή, η αφορμή της δημιουργίας τους. Η αισθητική τους αναζήτηση έχει στόχο ένα «αισθητικά άρτιο σύνολο», μια ωραιοποίηση. Αυτή η αναζήτηση, αυτή η ωραιοποίηση είναι πάντα άμεσα εξαρτημένη από τη λειτουργικότητα και το υλικό βάσης των αντικειμένων (πηλός, νήμα, ξύλο, κ.ά.). Μόνο η απόλυτη σύζευξη λειτουργικότητας και αισθητικής μπορούν να δώσουν «ωραία αντικείμενα». Όταν όμως το κυνήγι της αισθητικής γίνει αυτοσκοπός και αποβεί εις βάρος της λειτουργικότητας, το παραγόμενο αντικείμενο μπορεί να είναι εκκεντρικό και δήθεν μοντέρνο, αλλά αποδεικνύει έλλειψη γνώσης και ευρηματικότητας του δημιουργού.

3. Ένδυση και Τέχνη.

Για τις Τέχνες επικρατεί η εντύπωση (αυθόρμητη ή καλλιεργούμενη) ότι αυτές, δεν έχουν καμιά σχέση με τις άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες και ακολουθούν την δική τους ανεξάρτητη και «μυστηριώδη» πορεία. Η εντύπωση αυτή για τις Τέχνες γενικά επεκτείνεται για κάθε Τέχνη έτσι που τελικά να πιστεύεται ότι η ζωγραφική δεν έχει σχέση με την μουσική, ότι ή Αρχιτεκτονική τραβά ένα ξεχωριστό δρόμο από την διακοσμητική, και ότι η ποίηση είναι «κάτι άλλο». Η μελέτη της Ιστορίας και των Πολιτισμών θα μας αποδείξει τον νόμο της αλληλεξάρτησης των Τεχνών και θα πάρει το όνομα *ρυθμός, στυλ*. Θα αγκαλιάσει όλες τις καλλιτεχνικές εκφράσεις από την αρχιτεκτονική μέχρι τη μουσική και από τη ζωγραφική μέχρι την ποίηση. Αν θελήσουμε να δώσουμε τον ορισμό του *στυλ*, θα πούμε ότι είναι «*ο τρόπος εργασίας καλλιτεχνών που έχουν μια κοινή αντίληψη πραγμάτων*».

Ένα *στυλ* μπορεί να περάσει μέσα σε δύο ή περισσότερες ιστορικές χρονικές περιόδους (ο Νεοκλασικισμός άρχισε στη διάρκεια της βασιλείας του Λουδοβίκου XV πέρασε στη βασιλεία του Λουδοβίκου XVI, στη Γαλλική επανάσταση, στην Πρώτη Δημοκρατία και τελείωσε τον κύκλο του με την πτώση του Ναπολέοντα) ή ακόμα σε μία και μόνη περίοδο ένα *στυλ* μπορεί να διαδεχθεί ένα άλλο (όπως το Μπαρόκ και ο Ακαδημαϊσμός στη διάρκεια

της βασιλείας του Λουδοβίκου XIV). Τέλος την ίδια χρονική περίοδο μπορεί να υπάρχουν δύο διαφορετικά στυλ αλλά σε άλλους χώρους. Για το λόγο αυτό είναι σωστότερο να αναφερόμαστε σε διάφορα στυλ σε σχέση με τις αντίστοιχες ιστορικές περιόδους.

3.1 Οι φάσεις του στυλ

Μέσα από την παρατήρηση διαπιστώνουμε, όπως αναφέρει ο Θ. Πάντος στο βιβλίο του «το Κουστόμι», ότι κάθε στυλ περνά από τρεις φάσεις: της αναζήτησης, της ακμής και της παρακμής. Στη σύγχρονη πραγματικότητα η χρονική διάρκεια των στυλ ένδυσης περιορίζεται και χάνει τα όριά της μέσα στους κύκλους μόδας. Αυτό οφείλεται στις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις, στη αύξηση του ρυθμού των κοινωνικών και πολιτικών ανακατατάξεων, στην ευκολότερη επικοινωνία μεταξύ των λαών που δίνει τη δυνατότητα της ανταλλαγής απόψεων, ιδεών και τεχνικών κατακτήσεων. Έτσι στον Κλασικισμό, στο Μπαρόκ στο Ροκοκό ή στον Ρομαντισμό η μουσική, ζωγραφική, αρχιτεκτονική, ποίηση και η ένδυση, αντιλαμβάνονται τα πράγματα με τον ίδιο τρόπο και τα εκφράζουν η καθεμία με τα δικά τους εκφραστικά μέσα, στις δικές τους μορφές. Δεχόμενοι αυτή την πραγματικότητα μπορούμε να κατανοήσουμε την εξέλιξη του κουστουμιού αφού λάβουμε επί πλέον υπ' όψιν την προσπάθεια του ανθρώπου να προσαρμοστεί στο φυσικό ή στο κατασκευασμένο περιβάλλον του.

Οι Πέρσες δεν θα φορούσαν παπούτσια με γυριστές μύτες για να αποφύγουν τις πέτρες στο περπάτημά τους αν δεν ήταν ορεσίβιοι. Τα ψηλά τακούνια δεν θα εμφανίζονταν στη Δ. Ευρώπη αν δεν ήταν ένα μέτρο προφύλαξης από τη λάσπη των δρόμων των πρώτων αστικών κέντρων. Οι σχεδιαστές κουστουμιών θεάτρου υπακούουν στο σκηνικό, στο ύφος του έργου, στις κινήσεις και τη φυσική σωματική διάπλαση των ηθοποιών, για να αποτελούν τα κοστούμια τους μέρος του συνόλου και όχι κραυγαλέα, αναρχικά και επιδεικτικά κατασκευάσματα.

Η Coco Chanel έλεγε : «Το κοστούμι είναι ο καθρέφτης μιας εποχής».

4. Ένδυμα και σιλουέτα

Το ένδυμα που ως προϊόν επηρεάζεται, μεταξύ πολλών άλλων, από την εφαρμοσμένη – διακοσμητική τέχνη και την μόδα, πρέπει να είναι λειτουργικό, κατάλληλο να πτυχωθεί (ντραπαριστεί), να ραφτεί, να φορεθεί, να ζεστάνει ή να δροσίσει και να έχει αισθητική για να αναδείξει το ανθρώπινο σώμα και να ομορφύνει τον άνθρωπο. Η διαμόρφωση και η εξέλιξη του ενδύματος, είναι στενά δεμένες με το στυλ της κάθε εποχής και περισσότερο με υπόλοιπες εφαρμοσμένες διακοσμητικές τέχνες αυτού του στυλ. Προσαρμόζεται σε αυτές ή τις επηρεάζει. Το γυναικείο κοστούμι στυλ Ροκοκό, π.χ. φορτώθηκε με ένα σωρό περιπτά στολίσματα για να προσαρμοστεί στην εσωτερική διακόσμηση και τα έπιπλα αυτής της εποχής. Στη βασιλεία του Λουδοβίκου XV εμφανίστηκαν τα τεράστια μισοφόρια με μεταλλικούς σκελετούς (κρινολίνα) που έφθασαν σε 2,5μ. πλάτος, αναγκάστηκαν να τους προσθέσουν «μεντεσέδες» για να μπορούν οι γυναίκες αναδιπλώνοντάς τα να κάθονται ή

να ανεβαίνουν στις στενές πολυστολισμένες άμαξες. Με τα κρινολίνα του 18^{ου} αιώνα καταργήθηκαν τα μπράτσα από τις πολυθρόνες του στυλ της εποχής κτλ.

Τη μορφή που στην εξέλιξή του θα πάρει το κοστούμι ονομάζουμε «σιλουέτα».

4.1 Παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της σιλουέτας

Την διαμόρφωση της σιλουέτας επηρεάζουν οι παρακάτω παράγοντες :

1. Φύλο
2. Χώρος και κλίμα
3. Εργασία και ασχολία
4. Εγχώρια παραγωγή πρώτων υλών
5. Θρησκεία, επίπεδο πολιτισμού και στυλ
6. Κοινωνικά συστήματα κοινωνικές τάξεις
7. Ιστορικά γεγονότα
8. Τεχνολογικές κατακτήσεις, νέες συνθήκες ζωής

Σήμερα πολλοί από τους παράγοντες που καθορίζουν την διαμόρφωση της μορφής του κοστούμιού έχουν αυτοκαταργηθεί, άλλοι έχουν ατονήσει, κάποιοι άλλοι ίσως ατονήσουν στο μέλλον και εμφανιστούν νέοι που δεν μπορούμε να προβλέψουμε. Ένα είναι σίγουρο: Η μόδα έχει διεθνοποιηθεί στο μεγαλύτερο τμήμα του πλανήτη μας, και μόνο το φύλο και το κλίμα καθορίζουν ακόμα τη σιλουέτα. Εξαιρεση αποτελούν οι τοπικές φολκλορικές ενδυμασίες κάθε χώρας που κρατούν τα παραδοσιακά τους στοιχεία, δικαιολογημένα από τη λειτουργικότητα και την αισθητική τους αναζήτηση κάτω από παλιότερες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες, που σήμερα όμως δεν είναι παρά ρομαντική υπενθύμιση.

Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι συχνά μια εποχή δημιουργεί μαζί με την μόδα και το περί κάλλους πρότυπο που είναι αντικειμενικό αποτέλεσμα του κοινωνικού τρόπου ζωής της εποχής, αλλά και μιας εμμονής σε ιδεαλιστικές απόψεις που πολλές φορές αποβαίνουν σε βάρος της αισθητικής του ενδύματος και της υγείας εκείνου που το φορά. Άντρες και γυναίκες τότε με διάφορους τρόπους (δίαιτα, μακιγιάζ, κορσέδες, βάτες κ.α.) προσπαθούν να το πλησιάσουν. Στην Ιταλική αναγέννηση π.χ. η ιδεώδης γυναικεία σιλουέτα ήταν η φουσκωτή κοιλιά, στην εποχή του Ερρίκου του III άντρες και γυναίκες έπρεπε να έχουν φουσκωτό στομάχι ενώ στην εποχή Empire πρότυπο της γυναικείας ομορφιάς ήταν τα αρχαία κλασσικά αγάλματα. Στο 1900 η γυναίκα έπρεπε να έχει πλούσιο στήθος, λεπτή μέση και τεράστιους πεταχτούς γλουτούς, ενώ οι άντρες έσφιγγαν την μέση τους με οδυνηρούς κορσέδες, και έπρεπε να έχουν μουστάκι.

Στον 20^ο αιώνα ο κινηματογράφος άλλαζε ταχύτατα το «πρότυπο ένδυσης».

5. Οι πρακτικές λειτουργίες της ένδυσης

Η ένδυση είναι μια ειδική μορφή σωματικού στολισμού. Οι πρώτοι που παρατήρησαν και τεκμηρίωσαν τον σωματικό στολισμό και το στυλ ένδυσης, που συνάντησαν στον κόσμο, ήταν οι πρώτοι εξερευνητές και ταξιδιώτες.

Κάποιοι επέστρεψαν από τα ταξίδια τους με καλλιτεχνήματα και δείγματα ενδυμάτων, με επιθυμία όχι μόνο προσωπικής τους χρήσης αλλά και διάθεση κατανόησης τους. Η μελέτη των ενδυμάτων σήμερα κατέληξε να είναι ένα αποδεκτό τμήμα της εθνολογίας, της ανθρωπολογίας, της κοινωνιολογίας και της λαογραφίας.

Οι θεωρητικοί της κουλτούρας και οι αναλυτές της ένδυσης εστίαστηκαν κατά κύριο λόγο σε τέσσερις πρακτικές λειτουργίες της ένδυσης: χρησιμότητα, σεμνότητα, έλλειψη σεμνότητας (για σεξουαλικό θέλημα) και στολισμό. Ο George Sproles στο βιβλίο του η «Συμπεριφορά των καταναλωτών απέναντι στην ένδυση» (1979), προτείνει τέσσερις επιπρόσθετες λειτουργίες: τη συμβολική διαφοροποίηση, την κοινωνική ένταξη, την ψυχολογική αυτοεκτίμηση, και τον μοντερνισμό. Οι οχτώ αυτές λειτουργίες αναλύονται παρακάτω ενδεικτικά.

5.1 Χρησιμότητα

Η ένδυση εξελίχθηκε έτσι ώστε να εξυπηρετήσει πολλούς πρακτικούς και προστατευτικούς σκοπούς. Το περιβάλλον είναι επικίνδυνο και το σώμα χρειάζεται να μένει σε σταθερή θερμοκρασία. Ο Βουσμάνος χρειάζεται να κρατιέται δροσερός, ο ψαράς πρέπει να μένει στεγνός, ο πυροσβέστης χρειάζεται προστασία από τις φλόγες και ο εργάτης ενός ορυχείου να προστατεύεται από επιβλαβή αέρια. Οι αναμορφωτές των ενδυμάτων θέτουν τυπικά την χρησιμότητα πάνω από κάθε αισθητική άποψη. Η ιδέα της χρησιμότητας δεν πρέπει ποτέ να υποτιμηθεί. Οι καταναλωτές επιλέγουν ενδύματα με το σκεπτικό της άνεσης, της ανθεκτικότητας ή της εύκολης φροντίδας. Σήμερα είναι της μόδας τα αθλητικά ενδύματα ως δείκτες υγείας, άνεσης και αντοχής και φοριούνται ευρέως.

5.2 Σεμνότητα

Η ένδυση είναι απαραίτητη για να καλύψει ο άνθρωπος τη γύμνια του. Η κοινωνία απαιτεί ευπρέπεια και συχνά ψήφισε συγκεντρωτικούς νόμους (ένδυσης) για να τιθασεύουν την κατάχρηση και να κρατήσουν την κοσμιότητα. Οι περισσότεροι άνθρωποι αισθάνονται ανασφαλείς όταν πρόκειται να αποκαλύψουν τις φυσικές ατέλειες τους, ειδικά καθώς μεγαλώνουν: η ένδυση καλύπτει και κρύβει τις ατέλειες μας, είτε πραγματικές, είτε φανταστικές. Η σεμνότητα είναι κοινωνικά και γεωγραφικά προσδιορίσιμη και διαφέρει ανάμεσα σε ανθρώπους, ομάδες, κοινωνίες όπως επίσης και μέσα στο χρόνο.

5.3 Έλλειψη σεμνότητας (σεξουαλική έλξη)

Η ένδυση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να τονίσει την σεξουαλική έλξη και διάθεση. Η παραδοσιακή προσέγγιση των γυναικών ως ένα παθητικό

σεξουαλικό αντικείμενο δημιούργησε τον μεγαλύτερο ερωτισμό του γυναικείου ενδύματος. Το βραδινό ένδυμα και τα εσώρουχα είναι φτιαγμένα από υλικά που έχουν την λεπτότητα και υφή του δέρματος. Αξεσουάρ και καλλυντικά χρησιμεύουν επίσης για να προσδώσουν γοητεία. Χρησιμοποιήθηκε συχνά μια ψυχαναλυτική προσέγγιση, βασισμένη σε μελέτες του Sigmund Freud και του Carl Jung για να εξηγηθούν οι ασυνείδητες διαδικασίες που υπάρχουν και δημιουργούν τις αλλαγές της μόδας.

5.4 Στολισμός

Ο στολισμός μας επιτρέπει να απεικονίσουμε τις προσωπικές μας επιθυμίες αποτυπώνοντας την δημιουργικότητα και ατομικότητα μας και μας κατατάσσουν σε μια ομάδα ή κουλτούρα. Ο στολισμός μπορεί να πάει ενάντια στις ανάγκες της άνεσης, της κίνησης και της υγείας, όπως π.χ. το δέσιμο των ποδιών, η χρήση του κορσέ κ.α. Οι άνθρωποι γενικά και περισσότερο οι νεαρές γυναίκες προσπαθούν να δημιουργήσουν το επικρατόν ιδεώδες της ομορφιάς. Οι σωματικές αναδιαμορφώσεις και οι ανασχηματισμοί μέσα από παραδοσιακά ενδύματα, βάτες και δεσίματα άλλαξαν την σιλουέτα της μόδας μέσα στο χρόνο.

5.5 Συμβολική διαφοροποίηση

Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν το ένδυμα για να διαφοροποιήσουν το επάγγελμα, την θρησκευτική ένταξη, την κοινωνική θέση ή το lifestyle. Η επαγγελματική ένδυση π.χ. είναι μια έκφραση εξουσίας και βοηθάει στο να ξεχωρίζουμε στο πλήθος. Η σεμνή ένδυση της μοναχής δείχνει τα πιστεύω της. Σε κάποιες χώρες οι δικαστικοί λειτουργοί καλύπτουν την καθημερινή τους ενδυμασία με μεταξωτά ενδύματα και φορούν περουκία για να ενισχύσουν την νομική ιεροτελεστία. Η επιλογή επωνύμων ενδυμάτων, ακριβών αξεσουάρ και κοσμημάτων μπορεί να ξεκινά σαν αντικείμενο κοινωνικής διάκρισης, αλλά συχνά εισρέει μέσα στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα με αποτέλεσμα, αυτά να χάσουν την αξία τους ως σύμβολα διαφοροποίησης.

5.6 Κοινωνική ένταξη

Οι άνθρωποι ντύνονται ανάλογα με την επιθυμία τους για ένταξη σε κάποια κοινωνική ομάδα. Αυτοί που δεν περιλαμβάνονται στα αποδεκτά στυλ, υποτίθεται ότι έχουν αποκλίνουσες ιδέες και τελικά αποκλίνουν από το κοινωνικό σύνολο και περιθωριοποιούνται. Αντιστρόφως τα θύματα της μόδας που ακολουθούν χωρίς αντιστάσεις στους κανόνες ενός συγκεκριμένου στυλ αισθάνονται απεγνωσμένα να ανήκουν στο χάσμα της προσωπικότητας και του γούστου. Σε κάποιες περιπτώσεις η ένδυση είναι ένδειξη επανάστασης εναντίον της κοινωνίας ή και της ίδιας της μόδας. Παρόλα αυτά οι Punks δεν έχουν μια συγκεκριμένη στολή, μπορούν να αναγνωριστούν από μια πλειάδα χαρακτηριστικών: σχισμένα ενδύματα, δραματικά χτενίσματα, καρφιά παραμάνες, κλπ.

5.7 Ψυχολογική αυτοεκτίμηση

Παρά την κοινωνική τάση για ένταξη σε μια ομάδα με πολλά ταυτόσημα ενδύματα και στυλ που πωλούνται από μεγάλες αλυσίδες καταστημάτων, σπάνια συναντάμε δύο ανθρώπους ντυμένους παρόμοια από την κορφή ως τα νύχια. Ενώ πολλοί νέοι άνθρωποι ψωνίζουν με φίλους για να βοηθούν ο ένας τον άλλο, δεν αγοράζουν την ίδια εξωτερική εμφάνιση. Κάθε άνθρωπος υποστηρίζει την δική του μοναδικότητα (ταυτότητα) μέσα από επιλογές ενδυμάτων, αξεσουάρ, χρήση του μακιγιάζ και κόμμωσης.

5.8 Μοντερνισμός

Σε πολλές πρωτεύουσες του κόσμου, όπως αναφέρει η συγγραφέας Sue Jenkyn-Jones, τα μόδα ενδύματα είναι ευρέως διαθέσιμα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσον έκφρασης μοντερνισμού, ως μέσο έκφρασης του νέου. Το μεσοαστικό κοινό των πρωτευουσών, - έχει παρατηρηθεί - ότι ενημερώνεται πρώτο για τις καινούργιες τάσεις, παρακολουθεί τις εξελίξεις και έχει την δυνατότητα ενημέρωσης από την αυξανόμενη ανταγωνιστική αγορά. Το ένδυμα είναι σωστά επιλεγμένο αν είναι ανάλογο με τον τόπο, το χρόνο και το κοινωνικό επίπεδο των ανθρώπων που θα συναναστραφούμε και τότε μόνο μπορεί να εγγυηθεί επιτυχία. Η επιτυχία του ενδύματος εξαρτάται από την κουλτούρα του κοινού που απευθύνεται.

6. Ένδυμα και Μόδα

Η εμφάνιση της μόδας συνδέεται με την εμφάνιση της εμπορικής κεφαλαιοκρατίας προς το τέλος της μεσαιωνικής περιόδου στην Ευρώπη. συνδέεται με το μοντερνισμό: τη ρήξη με την παράδοση και την ακατάπαυστη προσπάθεια για την επίτευξη «του νέου». Η μόδα, γράφει ο Walter Benjamin, είναι «η αιώνια επανάληψη του νέου».

«Μόδα υπάρχει μόνο όταν επιδιώκεται η αλλαγή για την αλλαγή και πραγματοποιείται σχετικά συχνά».

Στην Αγγλική γλώσσα η λέξη “fashion” προέρχεται από το λατινικό “facere”, ενώ σε πολλές Ευρωπαϊκές γλώσσες απορρέει από το “modus”. Η βασική αρχή της μόδας αποκαλύπτεται από την σχέση μεταξύ των παραγώγων του “modus” και του όρου “modern”, με την αρχική σημασία του “τώρα για το αύριο”. Ακόμα κι αν υποστηρίζεται ότι η μόδα άρχισε περίπου 1350, θα ήταν σωστότερο να ειπωθεί ότι υπό τη σύγχρονη έννοια της όπως γράφει ο Δ. Δαβέτας, «Η μόδα γεννήθηκε από τη στιγμή που η εμφάνιση, το ένδυμα παύει να φανερώνει την οποιαδήποτε οικονομική ή ταξική προέλευση, παύει να είναι κοινωνική εικόνα αυτού που το φορά... Όταν ο ντυμένος γίνεται αντιληπτός όχι από την ηλικία και την κοινωνική ταξινόμηση του ρούχου αλλά από την εξατομίκευση του από την προσωπικότητα του. Είναι πια η στιγμή που ο τρόπος (το “modus”) ντυσίματος υπηρετεί την ελευθερία της ατομικότητας, είναι από τη στιγμή που το ρούχο απελευθερώνεται από τις κοινωνικές ομάδες και ανήκει στην ατομική σύνθεση και δημιουργικότητα του υποκειμένου και τότε

αρχίζει να υπάρχει Μόδα. Αυτό, χρονολογείται από την εποχή της εμφάνισης του μοντέρνου ανθρώπου της μοντέρνας σκέψης και της μοντέρνας τέχνης. Ξεκινά δηλαδή ιστορικά λίγο μετά το ήμισυ του 19^{ου} αιώνα, δρα ουσιαστικά στο 20^ο και συνεχίζεται μέχρι σήμερα». Σήμερα η μόδα έχει διεθνοποιηθεί. Ο σχεδιασμός ένδυσης απαιτεί συστηματική έρευνα, πειραματισμό, έμπνευση και ικανότητα σωστής ανάγνωσης των πολιτιστικών τάσεων. Οι αλλαγές της ένδυσης συμπίπτουν συνήθως με σημαντικά γεγονότα όπως κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά κ.α. Η ανάλυση μας αποκαλύπτει ότι μέσω των γεγονότων ενδέχεται να γίνουν ευκολότερα αποδεκτές οι καινοτομίες. Επιπλέον το στυλ της ένδυσης μπορεί να αλλάξει και χωρίς εμφανή «αιτία».

6.1 Ανιχνεύοντας τις τάσεις της μόδας

Από τις οκτώ χρήσεις-κίνητρα ένδυσης που ήδη περιγράψαμε, η ψυχολογική αυτοβελτίωση και η συμμόρφωση με τις τρέχουσες τάσεις είναι τα δύο στοιχεία που μετατρέπουν το ρουχισμό σε μόδα. Πολλοί επιθυμούμε να φαινόμεστε νεώτεροι και να ταιριάζουμε στο πολιτιστικό κλίμα των καιρών που διαρκώς αλλάζει. Η διαφήμιση και τα άρθρα των περιοδικών μπορούν να μας κάνουν να αισθανθούμε ανασφαλείς και ακατάλληλοι αν δεν κάνουμε χρήση ενός συγκεκριμένου προϊόντος ή τρόπου ζωής. Η μόδα είναι ένα φαινόμενο που φτάνει - πέρα από την ενδυμασία - στον τρόπο που επιλέγουμε να διαθέτουμε τον ελεύθερο χρόνο μας, το πώς επικοινωνούμε, ταξιδεύουμε, διακοσμούμε τα σπίτια μας, τρώμε και γενικότερα ζούμε.

Οι ασχολούμενοι με το σχεδιασμό προϊόντων μόδας πρέπει απαραίτητως να είναι ενήμεροι για το τι συμβαίνει παγκοσμίως και ιδιαιτέρως για το τι συμβαίνει στο μικρόκοσμο της αγοράς για την οποία σχεδιάζουν.

Το να ανιχνεύει κανείς τις τάσεις δεν είναι πάντα μια εντελώς συνειδητή λειτουργία, αλλά ένας συντονισμός με το «πνεύμα των καιρών» (Zeitgeist), μέσα από μια δημιουργική ευαισθησία σχεδιασμού σύμφωνα με τις αλλαγές των επιθυμιών (γούστο) της κοινωνίας. Αυτή η ικανότητα εξελίσσεται-χτίζεται μέσα στο χρόνο και σχετίζεται άμεσα με την δυνατότητα που έχει ο κάθε άνθρωπος μέσω της εμπειρίας του παρελθόντος να συγκρίνει και να συμπεραίνει.

6.2 Σύγχρονες τάσεις διαμόρφωσης της ένδυσης

Σήμερα οι τάσεις που διαμορφώνουν το στυλ της ένδυσης, θεωρείται ότι γεννιούνται από τρεις κύριες πηγές:

Την **υψηλή κουλτούρα** (λογοτεχνία, κλασική μουσική, θέατρο κτλ).

Τη **δημοφιλή κουλτούρα** (τηλεόραση, δημοφιλής μουσική, κινηματογράφος και κουλτούρα διασημοτήτων).

Τη **χαμηλή κουλτούρα** (δραστηριότητες που γίνονται από ομάδες ειδικών ενδιαφερόντων εκτός του κύριου ρεύματος, όπως για παράδειγμα skateboarding). Καμιά από αυτές τις τρεις κουλτούρες δε λειτουργεί σε απομόνωση, και κάθε μια μπορεί να επηρεάσει την εξέλιξη της άλλης.

Στο βιβλίο του, «The theory of the Leisure class», ο κοινωνιολόγος Thorstein Veblen παρατήρησε πως οι «χαμηλότερες» επιταγές της κοινωνίας

προσομοιώνουν το στιλ ένδυσης των ανωτέρων τους, στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Αυτή η διασταυρούμενη προσομοίωση κουλτούρας είναι γνωστή ως «αποτέλεσμα καθοδικής ροής» (trickle-down effect), ένα φαινόμενο που τόσο οι έμποροι όσο και οι σχεδιαστές πρέπει να παρατηρούν προσεκτικά, για να γνωρίζουν τις επιθυμίες των καταναλωτών αλλά και τι είναι ξεπερασμένο. Σημαντικό είναι επίσης και το αντίθετο φαινόμενο, το «αποτέλεσμα ανοδικής ροής» (bubble-up effect) όπως αυτό περιγράφεται από τον Ted Polhemus στο βιβλίο του, *Street style: From sidewalk to catwalk (1994)*. Εδώ, τα στιλ και οι δραστηριότητες από χώρους εκτός μόδας, από ομάδες ειδικών ενδιαφερόντων ή εντελώς ξεχωριστών ομάδων ατόμων, εισβάλλουν στο ρεύμα της εποχής (mainstream) και καταλήγουν να χαρακτηρίζονται ως νέα και «μοδάτα». Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης όπως η μουσική και η τηλεόραση είναι υπεύθυνα σε μεγάλο βαθμό για την ταχύτερη διάδοση ορισμένων δημοφιλών στιλ.

Τα πολιτιστικά επίπεδα μπορεί να είναι κυμαινόμενου ενδιαφέροντος ανάλογα για ποια αγορά και για ποια επίπεδα τιμών δημιουργεί ο σχεδιαστής. Η ανίχνευση των τάσεων (trend tracking) δεν περιορίζεται μόνο στο να βλέπουμε το ρουχισμό μέσα στις πηγές αυτές, αλλά σχετίζεται με δημογραφικές αλλαγές, την συμπεριφορά και τον τρόπο που ζει ο κόσμος. Αυτή η καταναλωτική ανάλυση μπορεί να μας βοηθήσει ώστε να κατανοήσουμε το στιλ των ενδυμάτων και παρελκομένων που οι καταναλωτές θα έχουν ανάγκη στο μέλλον.

Συμπεράσματα:

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ένδυσης:

1. Έχουν άμεση σχέση με τις κλιματολογικές συνθήκες και την περί αιδούς άποψη της κάθε κοινωνίας.
2. Με την ανατομία του ανθρώπινου σώματος και τον τρόπο που κινούνται οι αρθρώσεις και οι μύες.
3. Ο σχεδιασμός της από την εμφάνιση της ως σήμερα εξακολουθεί να βασίζεται στα πέντε βασικά είδη ενδύματος.
4. Πρέπει να ικανοποιεί την αισθητική άποψη του ανθρώπου, να αναδεικνύει το σώμα και να ομορφαίνει τον άνθρωπο μέσα από τις πρακτικές λειτουργίες της. Η ψυχολογική αυτό-βελτίωση και η διάθεση μοντερνισμού είναι οι βασικές σταθερές που μετατρέπουν την ένδυση σε μόδα.
5. Μόδα είναι η αιώνια επανάληψη του νέου» και υπάρχει μόνο όταν επιδιώκεται η αλλαγή για την αλλαγή και πραγματοποιείται σχετικά συχνά.
6. Σήμερα έχει διεθνοποιηθεί στο μεγαλύτερο τμήμα του πλανήτη και μόνο το φύλο και το κλίμα καθορίζουν ακόμα τη σιλουέτα της. Πολλοί από τους παράγοντες που καθορίζουν την διαμόρφωση της έχουν αυτοκαταργηθεί, άλλοι έχουν ατονήσει, κάποιοι άλλοι ίσως ατονήσουν στο μέλλον και εμφανιστούν νέοι που δεν μπορούμε να προβλέψουμε.
7. Το στιλ της δεν διαμορφώνεται πια από την άρχουσα τάξη, αλλά γεννιέται μέσα από τον εντοπισμό και την ανάγνωση των πολιτιστικών τάσεων της κοινωνίας: υψηλή κουλτούρα, δημοφιλής κουλτούρα, χαμηλή κουλτούρα

καθώς και από τα αποτελέσματα «ανοδικής ροής» (bubble-up effect) καθοδικής ροής» (trickle-down effect).

8. Τα προϊόντα της ανήκουν στα προϊόντα της εφαρμοσμένης – διακοσμητικής τέχνης της μόδας, με την προϋπόθεση ότι η ωραιοποίηση τους δεν πρέπει να αποβαίνει σε βάρος της λειτουργικότητάς τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Βρελλή-Ζάχου, Μαρίνα. Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864-1910). Ίδρυμα Αγγελικής Χατζημιχάλη. 2003.

Γκιζέλης, Γρηγόριος. Η ρητορική του ενδύματος. Αθήνα, 1974

Δαβέτας, Δημοσθένης. Μόδα και Μοντέρνα Τέχνη. Εκδόσεις Ευρασία. Αθήνα, 2008

Μερακλή, Μ. Γ. «Ελληνική Λαογραφία». Γ' τ.: «Λαϊκή Τέχνη». Κεφ. 4: «Ενδυμασία». Αθήνα, 1992.

Μπάδα, Κωνσταντίνα. Η γλώσσα του ρούχου και της ατομικής εμφάνισης στην παραδοσιακή κοινωνία. Αθήνα: Δωδώνη, 1992.

Παπαντωνίου, Ιωάννα. Η ελληνική ενδυμασία από την αρχαιότητα ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Αθήνα, 2000.

Παπαντωνίου, Ιωάννα. Συμβολή στη μελέτη της γυναικείας ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς. Αθήνα, 1978.

Σκουζέ-Πετρίδη, Λίζα. Η μόδα κοινωνικό φαινόμενο. Ζυγός. Τεύχος 15-17 (Ιούλιος – Δεκέμβριος). Αθήνα, 1975.

Ξένη Βιβλιογραφία

Agins, T. The End of Fashion. New York: William Morrow, 1999.

Barthes, R. The Fashion System. New York: Hill and Wang; Farrar, Straus, and Giroux, 1983.

Baudot, F. Fashion, The Twentieth Century. New York: Universe, 1999.

Beaulieu, M. Le costume antique et médiéval. Paris, 1951.

Benedict, R. "Dress." *Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: Macmillan, 1931.

Blumer, H. "Fashion: From Class Differentiation to Collective Selection." *The Sociological Quarterly* Volume 10, no. 3 (1969): pages 275-291.

Brannon, E. *Fashion Forecasting*. New York: Fairchild Publications, 2000.

Breward, C. *The Culture of Fashion*. Manchester, U.K.: Manchester University Press, 1995.

Carter, M. *Fashion Classics: From Carlyle to Barthes*. Oxford: Berg, 2003.

Coates, Joseph F. *From my perspective: The future of clothing*. "Technological forecasting and social change. Vol 72, Issue 1 (January 2005), pages 101-110. Available online at www.sciencedirect.com.

A concise history of costume. London: Thames and Hudson, 1969.

Craik, J. *The Face of Fashion*. New York: Routledge, 1994.

Davis, Fred. *Fashion, Culture, and Identity*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.

DeLong, M. *The Way We Look, Dress and Aesthetics*. 2nd ed. New York: Fairchild Publications, 1998.

Doran, J. *Habits and men*. New York, 1855.

Entwistle, J. *The Fashioned Body, Fashion, Dress and Modern Social Theory*. Cambridge, Mass.: Polity Press, 2000.

Fashion, a history from the 18th to the 20th century. Taschen, c.2002.

Flügel, J. *The Psychology of Clothes*. London: Hogarth Press, 1930.

Geum, K., DeLong M. "Korean Traditional Dress as an Expression of Heritage." *Dress* 19 (1992): 57-68.

Gibbs, C. H. *The fashion lady in the 19th century*. London, 1960.

Jenkyn-Jones, Sue. *Fashion design*. Laurence King Publishing, 2002.

Johnson, K., Tortore S., and Eicher J. *Fashion Foundations: Early Writings on Fashion and Dress*. Oxford: Berg, 2003.

Kidwell, C., Christman M. *Suiting Everyone: The Democratization of Clothing in America*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1974.

King, C. "Fashion Adoption: A Rebuttal to the 'Trickle Down' Theory." In *Toward Scientific Marketing*. Edited by S. Greyser. Chicago: American Marketing Association, 1963.

Laver, J. *The Concise History of Costume and Fashion*. New York: Harry N. Abrams, 1969.

Lehmann, U. *Tigersprung: Fashion in Modernity*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2000.

Levoire, M. *Histoire de costume*. Paris, 1933.

Lipovetsky, G. *The Empire of Fashion*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1994.

Lurise, Alison. *The language of clothes*. New York: Random House, 1983.

McCracken, G. "Meaning Manufacture and Movement in the World of Goods." In *Culture and Consumption*. Bloomington: Indiana University Press, 1988.

Methods of Ethnographic research into material culture. Paris: Tokarev, 1974.

Nystrom, P. *Economics of Fashion*. New York: Ronald Press, 1928.

Plekhanov, G. V. *L'art et la vie social*. Paris : Editions Sociales, 1975.

Polhemus, T. *Streetstyle: From Sidewalk to Catwalk*. London: Thames and Hudson, Inc., 1994.

Pour comprendre les tissus d'art. Paris : Hachette, 1930.

Roach-Higgins, M. E. "Awareness: Requisite to Fashion." In *Dress and Identity*. Edited by M. E. Roach-Higgins, J. Eicher, and K. Johnson. New York: Fairchild Publications, 1995.

Robinson, D. "The Rules of Fashion Cycles". *Harvard Business Review* (November-December 1958).

Roche, D. *The Culture of Clothing*. Translated by J. Birrell. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1994.

Rogers, E. *Diffusion of Innovations*. 4th ed. New York: Free Press, 1995.

Rubinstein, Ruth P. *Dress Codes: Meanings and Messages in American Culture*. Boulder, Colo.: Westview Press, 1995.

Ruppert, J. *Le costume*. Paris: Flammarion, 1931.

- Simmel, G. "Fashion." *International Quarterly* 10 (1904): 130-155.
- Sproles, G., Burns L. *Changing Appearances*. New York: Fairchild Publications. 1994.
- Steele, V. *Paris Fashion: A Cultural History*. Rev. ed. Oxford: Berg, 1998.
- Tortore, P., Eubank K. *Survey of Historic Costume*. 3rd ed. New York: Fairchild Publications, 1998.
- Veblen, T. *The Theory of the Leisure Class*. New York: Macmillan, 1899.
- Wilson, E. *Adorned in Dreams: Fashion and Modernity*. London: Virago Press, 1985.